

Стеван Белошев, Alfred Rösler, Милутин Љешевић¹

СПЕЛЕОЛОШКИ ОБЈЕКТИ ПЛАТОА МАЛЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Кључне речи: *Пећина, јама, висораван, кањон, кареј*

Key words: *Caves, Pothole, Peneplan, Canyon, Karst*

Дурмиторско подручје има веома велике предиспозиције за налажење дубоких јама јер се су за то створени сви услови. Пре свега ради се о веома моћним кречњачким формацијама, које су испресецане дубоким кањонским долинама алогених токова Таре Пиве и Комарнице. Такође као важан услов који је испуњен у потпуности је велика количина водених талога. У том смислу за налазак дубоких јама и на платоу Мале Црне Горе је испуњен. Изложени резултат представља део истраживања која је извршило Спелеолошко друштво из Београда и Академски спелеолошки клуб из Познања.

УВОД

Подручје Мале Црне горе налази се на северним падинама Дурмитора. Село Мала Црна Гора је смештено на заравни између кањона Таре и Сушице, а са југа је ограничено падинама Штуоца и Планинице. Ова зараван представља део простране Пивско-дробњачке површи која окружује централни масив Дурмитора. Троугластог је облика. Најнижи део површи је на подручју где је смештено село Мала Црна Гора. Ту су висине од 1.350-1.400 m^{n.v.} Према југоистоку је виши ниво на коме су смештени катуни Ограде и ливаде Чаири села. Просечне висине овог дела су око 1.550 до 1.600 m., а изнад ње је још један виши ниво површи (Надгорје) чије су апсолутне висине око 1.700 m^{n.v.} Ова површ је одређена као миоцена флувио-денудациона, коју су изградиле Тара и Сушица у време стагнације слива Дрине у току миоцена. Пошто је веома давно изграђена, а у току плеистоцена није била захваћена глацијацијом то су се стекли услови за настанак веома дубоких јама. Вертикална разлика између нивоа површи и корита реке Таре, које је садашња доња ерозивна база за ову зараван су од 900 до 1.300 m, што значи да се могу очекивати и толико дубоки спелеолошки објекти.

и

1

Стеван Белошев, дил. геол. Кикинда, Димијрија Туцовића 28; Alfred Rösler, Stacja wiarogowania wod, Sawa Ionska Zdroj, Poland; Др Милутин Љешевић, Географски факултет Београд.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На подручју заравни Мале Црне Горе испитали смо укупно 4 спелеолошка објекта, и то: Црна јама, Ружина јама, Чокешина јама и Мала пећина. Ови објекти су углавном смештени уз падине Штуоца, а на надморским висинама од 1.520 до 1.820 метара надморске висине. Релативне висине развића ових објеката су од 1.000 до 1.300 m.

Црна јама

Црна јама се налази на подручју локалитета Пода а испод северних падина Великог Штуоца. Налази се на дну прегипа између највишег нивоа површи (Надгорје) и средњег нивоа (Чаири), на апсолутној висини од 1.640 m,

а релативна висина је око 1.100 m, што значи да је то и њена потенцијална дубина. Ми смо ову јаму испитали до дубине од 106 метара. Даља истраживања су била онемогућена због велике количине набацаних балвана, грања и кречњачких блокова, који су убачени у јаму кроз улазни отвор. За даље напредовање је представљала велику тешкоћу и накупина велике количине леда, и веома ниске температуре у јами.

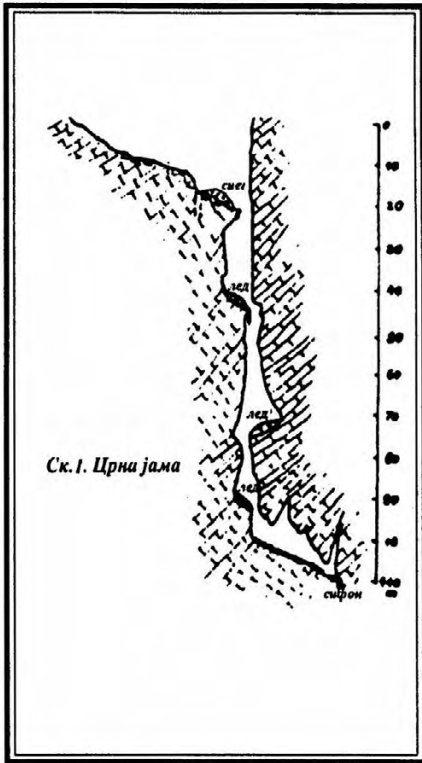
Ово је степенаста јама, иако главни канал не одступа много од вертикале. На терасама се накупља ледена кора, и на првој задржава хрпа снега све до краја августа. На попречном профилу доминира троугласт облик, што указује на чињеницу да је јама развијена на месту укрштања две дијаклазе.

Чокрчина јама.

Ова јама налази се на северним падинама Великог Штуоца, на апсолутној висини од око 1.820 m, а релативној висини од око 1.300 метара, што значи да се могла очекивати

развиће до ове дубине. Налази се у локалитету Кошаре. Недалеко од ње је истоимени катун који је формиран на крчевини. Око јаме је голет, јер су у међувремену исечена сва стабла смрче и јеле која су се овде налазила. Јама је изграђена у банковитим беличастим кречњацима, јако испуцалим на површини, а компактним у унутрашњости. Ово указује на дубоку "кору распадања" на овом подручју. То је последица интензивног мразног разарања.

Улаз јој је доста велики те се доста лако налази. Правоугаоног је облика, дужине 3, а ширине 2 метра. Изнад улаза у правцу Штуоца је стрми жлеб

("влака") низ који се, у виду усова, с пролећа у јаму котрља снег и лед. Киша низ ову влаку не доспева до јаме јер се губи у алувијалном понору на двадесетак метара навише. Представљена је једним вертикалним каналом дубоким 92 метра, на коме се јављају два мања сужења и две степенице. На степеницама (35 и 62 m) као и на дну дворане на крају јаме налазе се снежне купе. Јамски канал се завршава звонасто у виду дворане глатких зидова. Висина дворане је око 15 метара, а пречник одо 8 метара. На дну је велика хрпа снега, висине око 8 m. Снег је онемогућио даље напредовање, јер притиска цело дно, па би требало ову јаму истраживати крајем августа или почетком септембра. Тада највероватније има снега знатно мање него средином јула, када смо ми ову јаму испитивали. Интересантна је појава углачаних површина по зидовима јаме. Те површине су вероватно углачане ледом и снегом који се обрушава са улаза низ гротло јаме.

Ружина јама.

Ружина јама је релативно плитка јама, која се налази на око 500 метара источно од школе, а недалеко од ње су куће Дакића и Шипчића. У морфолошком погледу ово је типична јама звекара, јер се састоји од вертикалног јамског канала и простране дворане на дну. На дну јаме је велика хрпа кречњачких блокова, доспелих овде обурвавањем таванице или убацавањем од стране мештана. У морфогенетском смислу ова јама је типичан представник крашко-саломних јама. Развијена је у дебелослојним до банковитим беличастим кречњацима веома велике испуцалости. Испуцалост се може пратити све до дна јаме. Улаз у јаму је овалан, пречника око 2,5 метра. Испод улаза је вертикални канал дубок 23 метра. Дворана је веома пространа. Елипсастог је облика, дужине 12, а ширине око 8 метара. Улаз у јаму је на 1.420 m, а релативној висини од око 900 m.

Мала пећина.

Налази се у локалитету Долови, недалеко од катуна Ограде, а поред пута који води од Мале Црне Горе према Планиници и Шкркама. Налази се тачно изнад Сушичког језера испод амфитеатралног кречњачког одсека. Пошто се налази недалеко од пута, лако се налази. Налази се на апсолутној висини од око 1.580 метара, а на релативној висини од око 300 m. Налази се у смрчевој шуми. Улаз је троугластог облика, окренут према западу. Испод улаза се налазе ситни блокови дробине од бречастог кречњака у којима је пећина изградјена. Иначе пећина је представљена јединственим каналом дужине 52 метра, са мало сужења и проширења. Под је углавном хоризонталан, а таваница мења висину. На крају се завршава комином кроз који цури танак млаз воде. Вода се губи у дробини. С пролећа и у време већих киша овде има више воде и она тече низ канал ка излазу. Да је тако сведочи мали жлеб који вијуга по дну канала.

Затрпана јама

Налази се у подручју Лучевог брда на крај североисточног дела заравни. Налази се на ободу левкасте вртаче, чија је дубина око 15 m. Улаз у јаму је у камењару на ободу вртаче, обрастао је шибљем и не налази се лако. Због опасности од упадања стоке или деце, мештани су јамски улаз прекрили и на њега навалили блокове и трупце.

Улаз у јаму је троугласт и дужине 1.5 а ширине 1 метар. Испод улаза је најпре вертикални канал сличног попречног пресека као улазни отвор, све до дубине од 12. метара. Одатле се канал рачва у два смера. Југоисточни канал је најпре благо нагнут са блоковима по дну, а потом пада за око 5 m. На крају прелази у хоризонтални канал, који се завршава мањом двораницом са комином у таваници. Други канал је стрмо нагнут, а у виду процепа. Дубок је 12 метара са јасно израженом пукотином на попречном пресеку. На дну овог дела је мања двораница са блоковима на дну.

ЗАКЉУЧАК

Према количини и распореду спелеолошких објеката на заравни Мале Црне Горе не стиче се утисак о интензивној карстификацији. Међутим карстификација на платоу је веома интензивна и веома дуготрајна. О томе сведочи прави богињави карст са веома великом густином вртача на целој површини заравни. Према нашим истраживањима на авионским снимцима избројали смо од око 120 вртача по km^2 . у предлу Чаира и Тонзе. Објекти које смо ми испитали су релативно плитки и мали у односу на предиспозиције овог платоа. Зашто је то овако узрок треба тражити у релативно малом простору заравни на којој се нису могли формирати токови, који би понирањем продубљивао и проширивао пукотине.

То не значи да ипак нема дубљих и дужих спелеолошких објеката, јер смо анкетањем становништва сазнали за постојање још 14 спелеолошких објеката у непосредном окружењу Мале Црне Горе (Штоуц, Планиница, тарском и сушичком бријегу). Такође не могу се сматрати окончаним ни ова истраживања, јер се није дошло до краја ни Чокрчине јаме, а не поготову Црне јаме. Као задатак се намеће потреба даљих истраживања најпре Црне јаме, изналажење нових спелеолошких објеката и њихово истраживање. Детаљније истраживање већ истражених објеката и специјалистичка истраживања у познатим и новим објектима. Посебно би било интересантно извршити биоспелеолошка истраживања јер је ова зараван дуго времена физички изолована од окружења.

Спелолошки објекти платоа Мале Црне Горе

Таб.1. Преглед истражених спелолошких објеката на заравни Мале Црне Горе.

Назив Објекта	Локалитет	тип	дужина	дубина	висина	досије
Црна јама	Чаири	јама	125	106	1. 640	149
Чокрчина јама	Кошаре	јама	92	70	1. 820	144
Ружина јама	Јованов врх	јама	25	23	1. 420	
Мала пећина	Долови	пећина	52	00	1. 580	
Затрпана јама	Лучево брдо	јама	53	24	1. 460	

ЛИТЕРАТУРА - REFERENCES

- Академски спелолошки клуб Београд (1974): **Извештај о спелолошким истраживањима на Дурмитору**, (Рукопис), Београд.
- Љешевић М., Rösler A.(1976): **Велике пећине и јаме Дурмитора**, Седми конгрес спелолога Југославије, Титоград.
- Спелолошко друштво "Протеус" (1983): **Извештај о спелолошким истраживања на штуоцу и Малој Црној Гори** (елаборат), Београд.

Stevan Belošev, Alfred Rösler, Milutin Lješević

SPELEOLOGIC OBJECTS ON THE PLATO MALA CRNA GORA

Summary

Durmitor area has a great predisposition for deep potholes because the conditions are made for that. The big limestones formation are intersected by deep canyon valleys of alogenic rivers Tara, Piva and Komarnica. One of the important condition, also, is the quantitation of water sediments. It is condition for finding he deep potholes as the plato Mala Crna Gora, too. Exposing results are represented a part of researching process by Speleologic society from Belgrade and Academic speleologic club from Poznan.